
Силвия Александрова / *Silviya Aleksandrova*

АРОГАНТНОСТТА НА СИЛАТА: ПРЕЗАРЕЖДАНЕ

The Arrogance of Power: Reloaded

Summary: *The paper deals with the idea that the phenomenon “arrogance of power” that Senator J. William Fulbright writes about in 1966 is “reloaded” in the international behavior of the USA at the end of the 20th and the beginning of the 21st century. It focuses on some of the key points of Fulbright’s criticism and their validity with regards to the contemporary American policy and diplomacy.*

Key words: *US foreign policy; arrogance of power; Senator J. W. Fulbright; Vietnam War; Iraq War; war against terror; 11 September 2001.*

За любителите на научнофантастични филми темата „Арогантността на силата: Презареждане” вероятно ще звучи познато. Но колкото и интересна като филмографски феномен, визуални ефекти и идейни внушения да е трилогията „Матрицата” на „Уорнър Брос”, във фокуса на настоящото изложение не са делата на Нео, Морфеус и Тринити. Негова отправна точка е „Арогантността на силата” – книга, чийто автор десетилетия преди излизането на холивудската поредица се осмелява да отправи предупреждение, че страната и нацията му попадат в капана на матрицата, наречена глобална сила. Годината е 1966-та, авторът е американският сенатор Джеймс Уилям Фулбрайт (James William Fulbright), а Съединените американски щати са във вихъра на ескалацията на най-голямата си военна авантюра от втората половина на ХХ в. – войната във Виетнам.

За много българи, и особено за тези от тях, говорещи английски език, името Фулбрайт най-вероятно е познато – едноименната фондация вече от години оперира в нашата страна и допринася за образователния и академичен обмен между България и САЩ. Сенаторът-демократ от Арканзас не случайно е патрон на фондацията. Освен че представлява щата си в американския Сенат от 1945 до 1975 г., той държи и рекорда по продължителност на мандат като председател на Сенатската комисия по външнополитически отношения – цели 26 години (1959–1975 г.). Фулбрайт е убеден мултилатералист и привърженик на прилагането на това, което в наши дни харвардският професор Джоузеф Най (Joseph

S. Nye, Jr.) популяризира като „мека сила” в международните отношения*. Не само в книгата си, но и в своите политически изяви и поведение, Фулбрайт прави впечатляващ критичен анализ на американската дипломация през XX век. Външнополитическите позиции на сенатора и размислите в книгата му „Арогантността на силата” поразяват с дълбочината и проникателността си не само по отношение на събитията преди и непосредствено след публикуването ѝ през 1966 г., но и по отношение на събития и процеси, разгърнали се след смъртта на автора и все още ангажиращи с последствията си политиката, икономиката и като цяло ситуацията на международната арена в началото на XXI век. Ще си позволя да изложа част от тези възгледи и размисли, преди да дискутирам валидността им в наши дни.

Всички ние сме запознати с обичайното обяснение какви са причините за войните – борба за територии, конкуренция за пазари, съперничество за придобиване на ресурси, стремеж за налагане на форми на икономическа, политическа и социална организация, на идейни и/или религиозни принципи. Подходът на Фулбрайт е малко по-нетрадиционен. Без да игнорира ролята на вече споменатите фактори, той ги разглежда като производни на една извечна и фундаментална психологическа нужда, която както изглежда изпитват великите нации – да докажат, че са по-големи, по-добри или по-силни от останалите нации.¹ Тази нужда сенаторът нарича „арогантност на силата” и подчертава неделимата ѝ връзка с убеждението, че силата, и преди всичко военната сила, е крайното доказателство за национално превъзходство. Т.е. когато една нация покаже, че има по-силна армия, с това тя също доказва, че има по-добър народ, по-добри институции, по-добри принципи и, като цяло, по-добра цивилизация от останалите. Друга същностна характеристика на арогантността на силата, според Фулбрайт, е тенденцията великите, разбирай силните, нации да отъждествяват силата с добродетелта, а значимите интернационални отговорности с всемирна мисия.²

Във всеки човек вероятно живее частица от мисионер, защото всички ние обичаме да казваме на другите – деца, съпрузи, колеги, студенти какво да правят. Само че повечето хора не обичат да им се казва какво да правят, независимо дали препоръките са направени с доброжелателния тон на родител, вискателността на съпруг, снизходителната добронамереност на висшестоящ колега или мъдрата назидателност на преподавател. Това, което е обичайно, макар и

* Индиректен начин за упражняване на сила в международните отношения, при който дадена страна постига целите, към които се стреми в световната политика, тъй като другите страни адмирират ценностите ѝ, подражават на примера ѝ и се стремят към нейното ниво на просперитет и политически прогрес, т. е. доброволно искат да я следват. „Меката сила” се проявява чрез износа на култура, идеология и ценностна система, както и чрез дипломацията и външнополитическите изяви като цяло.

понякога дразнещо, на микроравнището на нашето ежедневие, придобива драматична окраска, когато валидността му се демонстрира на макроарената на международните отношения. Ако се върнем към съжденията на Фулбрайт, според него веднъж проникната от идеята за мисия, една велика нация лесно приема, че не само разполага със средствата, но има и задължението да свърши работата на Бог, или на providението, в отношенията с другите народи. Ако пък са необходими исторически примери, то не е трудно подобна мисионерска мотивация, или по-скоро “прекомерно чувство за сила и въображаемо чувство за мисия”, да бъдат разгадани в политиката на поредица велики сили с хегемонистични амбиции от типа на Римската империя в Античността, Наполеонова Франция през XIX в. или Хитлерова Германия през XX в. Подобна претенция за глобално величие, съчетана с реална военна сила и мисионерска жар, традиционно води до свръхангажираност с външната политика и пренапрягане на националните ресурси, което в крайна сметка се оказва гибелно за всяка нация, поддала се на арогантността на силата.

Като мотив за написване на книгата си сенатор Фулбрайт посочва надеждата, че Америка ще избегне фаталните изкушения на силата, които са впримчивали и проваляли не една велика нация, че вместо да се поддаде на тези изкушения, тя ще се ограничи да прави на света не просто добро, а само това добро, което може да осъществи с директно невоенно усилие, а още по-добре – като се ограничи единствено със силата на собствения си пример. В същото време той предупреждава, че изкушенията на силата в света след Втората световна война са преди всичко изкушения за Америка – “не защото Америка има слабости, които другите нации нямат, а защото [тя] е толкова могъща, колкото не е била никоя [друга] нация до този момент, а диспропорцията между нейната сила и силата на другите ... [продължава да] нараства.”³

Фулбрайт настойчиво внушава, че целите на американската външна политика лесно могат да бъдат компрометирани и в крайна сметка провалени, ако средствата за постигането им са несъвместими с принципите на етичност, законност и реалистична оценка на външния свят. Предупрежденията му, въпреки влиятелните позиции, които сенаторът заема, не са чути, или най-малкото не са взети под внимание, от управляващите в Съединените щати през втората половина на 60-те години на XX в. Тогавашната арогантност на Вашингтон е наказана с фиаското във Виетнам. Отрезвяващият ефект на виетнамския провал допринася за период на „разведряване” в международните отношения през 70-те години на миналия век и за съпровождащ разведряването акцент на американската външна политика върху мултилатералния подход при разрешаване на международни проблеми и кризи, чиито убеден адвокат е сенатор Фулбрайт. Всяко трайно изплъзване от капана, наречен „арогантност на силата” обаче изисква политика, доминирана от умереност, зрялост и мъдрост на интернационалното поведение, правопрпорционални на магнитуда на национална сила. При това тези черти не бива да са инцидентно явление, а да се утвърдят

като перманентна характеристика на държавната външна политика. Промяната в международните реалности след колапса на СССР и Източния блок за съжаление изправя външнополитическата мъдрост на Америка и устойчивостта ѝ спрямо изкушенията на силата на много по-сериозно изпитание от промените, които наблюдава Фулбрайт, през първите десетилетия след края на Втората световна война.

Събитията от края на 80-те и началото на 90-те години на XX в. поставят Съединените щати в уникалната позиция да бъдат не просто велика сила, и дори на просто суперсила. Те я превръщат за известно време в хиперсила, т.е. държава, която неоспоримо превъзхожда всички останали държави и доминира в световен мащаб, без да има равностоен съперник на международната арена. Рухването на Съветския съюз и дезинтегрирането на контролираната от него т. нар. световна социалистическа система са приети в Америка и експонирани от Вашингтон като доказателство за глобалната морална победа на САЩ и превъзходството на американския модел на политическа, икономическа и социална организация. „Годината на чудесата“* 1989-та и промените в Европа и света през следващите няколко години затвърждават поразколебаната от Виетнам, но култивирана още отпреди създаването на Съединените щати и поради това дълбоко вкоренена в американския национален менталитет характеристика – убедеността в изключителността на собствената нация и предопределеността ѝ да води и преобразява света към по-добро. Зрелищният колапс на американския геополитически и идеологически архисъперник улеснява приемането на тезата на американския управляващ елит, че Студената война е спечелена от Америка. Политико-идеологическата победа е допълнена от демонстрация на военна мощ и потентност. Успехът на операция „Пустинна буря“⁴ през януари-февруари 1991 г. издига военния престиж на САЩ до безпрецедентно ниво.

Следва десетилетие, което американският историк Уолтър Ръсел Мийд определя като години на нарцисизъм и високомерие на Америка.⁵ Получилото световна популярност определение на американския журналист и политически коментатор Чарлз Краутхамър (Charles Krauthammer) за световния ред след 1989 г. като “еднополюсен свят”, т.е. свят, в който САЩ са единствена суперсила, и самоувереното твърдение на американския държавен секретар Маделин Олбрайт** (Madeleine Albright), че Съединените щати са “жизнено необходима” за оцеляването на света нация, която извисявайки се над всички останали, вижда по-далече от тях в бъдещето⁶, са демонстрация на новата приливна вълна на

* Annus mirabilis – популярен в западните медии евфемизъм за 1989 г., отразяващ неочакваността за Западния свят на момента, бързината и радикалността на промените в Източна Европа и разпадането на контролирания от Москва интернационален блок.

** Маделин Олбрайт е държавен секретар на САЩ от януари 1997 до януари 2001 г.

самодоволство и солипсизъм*, която залива американската външна политика. За мнозинството американски политици през тези години, САЩ са единственият реален фактор на международната арена. Отново по думите на У. Р. Мийд, за американците „интернационалната система не бе просто еднополярна, тя бе монотелитна – в света имаше само една реално действаща воля – волята на САЩ. Силата ни бе толкова голяма, че след като веднъж бяхме наясно със самите себе си и поемехме водачеството, останалите щяха да ни последват. Повечето щяха да ни следват охотно, очаровани от красотите на меката ни сила⁷. Щеше да има и такива, които да ни следват неохотно, но другите ни форми на сила бяха достатъчно непреодолими, за да подсиgurят съгласие там, където меката сила се провали.”⁸ Рухването на СССР и контролираната от него общност, както и бързината на процеса на разпад наистина създават впечатление за свят, в който Америка няма сериозни, да не говорим равностойни, конкуренти. Новата позиция „приляга” добре на управляващите във Вашингтон и логично води до политика, която по подразбиране предполага превръщането на американската хегемония в перманентна характеристика на новия глобален ред.

Събитията като че ли потвърждават традиционната убеденост на американците в изключителността на нацията им, нация, чиито ориентири и мотивация на външнополитическо поведение не се вмести в тривиалните представи за следване на национални интереси от типа подсиgurяване на национални граници, търсене на суровини или защита на пазари. Нещо повече – подобни тяснонационални интереси изглеждат под достойнството на страна, която обявява за цел на външната си политика ни повече, ни по-малко от създаването на „свят, безопасен за демокрацията” (по време на Първата световна война), защита на целия „свободен свят” (след Втората световна война) или създаването на нов световен ред по демократичен американски образец (в началото на ХХI век). Всъщност през целия минал век, но особено в неговия край и началото на настоящия век, доминиращата външнополитическа амбиция на САЩ е да надскочи границите на дипломатията на собствения национален интерес. През последните години на ХХ в. целта на обсъжданията на външната политика е, по думите на един американски изследовател, „не да информира американците или да насърчи сериозен диалог за последиците на глобалното превъзходство. Целта е по-скоро да се увери обществеността, че подкрепата за мира, демокрацията и човешките права и наказанията на „лошите” – а *не* [sic] преследването на собствения интерес – определят същината на американската дипломатия”.⁹ В представите на американските управляващи, а и в тези на мнозинството

* Философско гледище, според което съществувам само аз или само моето съзнание, а целият останал свят, включително останалите хора, фактически не съществуват, а са по-скоро плод на моето съзнание.

редови американци, страната им няма национални интереси – тя има безкористна глобална мисия.

Но макар американците често да определят нацията си като изключителна, а външнополитическата си мотивация като уникална, Съединените щати на практика започват да повтарят модел, очертан по-рано от други велики сили. В реч пред британския Кралски институт за международни отношения през май 1982 г. Хенри Кисинджър определя външната политика на Великобритания като удобна форма на етичен егоизъм, а именно – това, което е добро за Великобритания, е най-доброто за останалия свят. Почти парадоксално е, че вече бившият по това време държавен секретар на САЩ дава с формулировката си за британската външна политика през предходните 200 години почти перфектна дефиниция на външната политика на Съединените щати през XX и началото на XXI в. Въпреки вариациите във външнополитическите изяви на САЩ, константно в тях остава убеждението, че другите народи могат да разрешават надеждно проблемите си и да проспират гарантирано, само ако следват американския модел и приемат патерналисткото менторство на Вашингтон. Практикуваната и в британския, и в американския случай форма на етичен егоизъм, съчетана с неизмеримо американско превъзходство над останалите държави във военен и икономически план в края на миналия век е по същество перфектна рецепта за презареждане на матрицата, наречена “арогантност на силата”.

Първите сигнали за възраждането ѝ идват през 1999 г., когато безкомпромисната убеденост, че САЩ не могат да грешат, довежда до войната срещу Югославия, до прилагането от Вашингтон на двойни стандарти и налагането на половинчати решения, макар все още американските действия да са облечени в интернационално удобната дреха на колективна акция на страните от Северноатлантическия пакт (НАТО) на Балканите. Въпреки това пренебрежението, демонстрирано от администрацията на Уилям (Бил) Клинтън спрямо Хартата на Организацията на обединените нации (ООН), постановяваща категорично, че единствено Съветът за сигурност на организацията може да оторизира използването на сила срещу суверенна държава, създава опасен прецедент и е по същество предизвикателство към устоите на системата за международна сигурност и стабилност в света. Подходът на Съединените щати към проблемите в Косово демонстрира готовност на Вашингтон да предпочете военни средства и военни съюзи (в случая НАТО), а не политически и дипломатически такива (в случая ООН и Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа), като инструментариум за легитимиране и прилагане на международен натиск. Подобно поведение, особено от страна на претендиращите за безспорно глобално лидерство САЩ, насърчава търсенето на военни и силови решения на бъдещи конфликти или спорове и подкопава примата и авторитета на Обединените нации по въпросите на мира и сигурността, независимо от факта, че международните умиротворители в Косово след края на войната действат с

мандата именно на ООН и съгласно Резолюция 1244 на Съвета за сигурност на организацията.

Терористичните актове от 11 септември 2001 г. и интерпретацията им от Вашингтон вместо да забавят, ускоряват попадането на САЩ в капана „арогантност на силата”. Шокът от неочакваната уязвимост на Америка способства за изкрystalизиране на оформилото се още през предишните години убеждение на американските управляващи, че светът се нуждае, и следователно охотно ще приеме добронамерената хегемония на САЩ и прилагането на американска сила, ако тя се използва в името на демократични цели. Разбира се, никой не подлага на съмнение негласното приемане, че тези цели ще трябва да бъдат формулирани във Вашингтон, което все повече превръща американската дипломация в, по думите на Хенри Кисинджър, „низ от предложения за придържане към американския дневен ред”.¹⁰

От висотата на арогантно доминираща сила Джордж У. Буш и съветниците му гледат на ситуацията в началото на XXI век в дуалистичен манихейски стил, но с изместен фокус – светът след 11 септември е арена на сблъсък между силите на доброто – САЩ и съюзниците им – и силите на злото – терористите и държавите-разбойници*. При това американският президент си позволява лозунгово да абсолютизира наивно-опростенческото разделение – който не е с нас, е против нас. Последвалите силови изяви на Съединените щати на международната арена са нагледен пример за неизменно съпровождащите арогантността на силата самозаблуди. Администрацията на Буш Младши тръгва към милитаризиран интернационализъм, съчетавайки мисионерска убеденост в универсалната приложимост на американските принципи и възгледи с прилагане на „превантивни” военни действия и това, което външнополитическия коментатор Стивън Сестанович нарича “американски максимализъм” – практиката Вашингтон първо да действа и едва пост-фактум да търси легитимиране и подкрепа на действията си от своите съюзници. Арогантният морализъм на администрацията на Линдън Джонсън, който довежда до ескалацията и драмата на американската намеса във Виетнам и който така умело дисектира в книгата си У. Фулбрайт, е не по-малко, ако не и повече, очевиден в отношението към външния свят на администрацията на Джордж У. Буш. Възраждането на имперското високомерие на Америка в началото на новото хилядолетие е печална демонстрация на обществена амнезия за това какви са последиците от фалшивото усещане за всемогъщество на интернационалната арена и повтаря не само част от собствената история на САЩ, но и тази на поредица велики имперски сили от минали епохи.

Това, което попадналите в примката на арогантността на силата нации често забравят и което Съединените щати също не успяват да избегнат, е че

* Английският термин е „rogue states”, а преводът му е по-скоро смислов, отколкото буквален (rogue – букв. мошеник, измамник; пакостник, немирник).

силовото превъзходство неизменно поражда страх и враждебност у по-слабите народи – нещо, което сенатор Фулбрайт ненатрапчиво напомня още през 1966 г. Самата идея, която Съединените щати усилено промоцират, че те може да са хегемон, но са уникален такъв, доколкото са единственият в историята добронамерен хегемон, генерира очевидна враждебност – не само сред противниците и конкурентите на Америка, но дори и сред нейните съюзници. Въпреки вълната на съчувствие, заляла света след 11 септември 2001 г. например, не са малко интонираните с прикрито злорадство намеци, че Америка е пожънала това, което е посяла и че ударът на терористите не е срещу западната демокрация изобщо, а само и единствено срещу прикритата с маска на защита на демокрацията и правото глобална доминация на САЩ. Последвалите атентатите седмици и месеци потвърждават наличието и мащаба на тези настроения и в същото време се оказват лакмусът за арогантност на американската сила.

Доктрината „Буш” (политика на “изпреварващ военен удар”, или “превантивна война”, срещу противници – държави или терористи – застрашаващи непосредствено американската и световна сигурност и демокрация) от септември 2002 г. и особено хипотезата, че ако ситуацията го налага, Съединените щати могат да действат самостоятелно и без да се съобразяват с международното право, са ни повече, ни по-малко от флагрантна проява на арогантност на силата. Такава впрочем е и имплицитният двоен стандарт по отношение на използването на сила в международните отношения, според който САЩ могат да си позволят да прилагат сила там, където други не могат, защото са подобродетелни, по-безкористни и по-морални от всички останали страни. Военните действия на Съединените щати в Ирак и Афганистан са учудващо точна съвременна реминисценция на размислите на Херман Мелвил от 1850 г.: „Има случаи, които изискват американците да създават прецеденти, а не да им се подчиняват. Ние трябва, ако е възможно, да се утвърдим като учител на идните поколения, вместо да бъдем ученик на отминали поколения. ... Ние американците сме специален, избран народ – Израел на нашето време; ние носим Кивота на свободите на света ... освен рожденото ни право – да обгърнем един от земните континенти – Бог ни е дал, като друга част от нашето наследство, обширните територии на политическите езичници, които ще дойдат и ще останат в сянката на нашия Кивот”.¹¹ Те демонстрират типичното за великите сили от всяка историческа епоха убеждение, че собственото мнение и правота са извън всяко съмнение и че поради това е не само допустимо, но и морално това мнение и собствените виждания да бъдат безцеремонно налагани със сила навсякъде, където великата нация пожелае.

Политическият климат в Америка от края на ХХ и началото на ХХІ век прави идеите на Фулбрайт за глобална мултилателарна общност, в която ще доминира не силата, а взаимното зачитане на интереси и култура, да изглеждат архаична утопия. Управляващите по времето на Джордж У. Буш, а в много

отношения и по времето на Барак Обама, създават медийна и обществена атмосфера, в която гледната точка на сенатора-интернационалист и хуманист е почти напълно изключена от политическия дебат. В същото време неговите опасения и предупреждения едва ли са имали някога по-голяма валидност. Паралелите се налагат от само себе си.

Критикуваната от Фулбрайт мисионерско-провиденциалистка риторика от началото на Виетнамската война насърчава идеята за кръстоносен поход срещу световния комунизъм по същия начин, по който джингоистката по същество риторика от началото на войните в Ирак и Афганистан подклажда ревността за кръстоносен поход срещу световния тероризъм. Вероятността Съединените щати да постигнат изграждане на демократични, правови, проспериращи и безопасни за гражданите си и за света иракска и афганистанска държави е толкова, ако не и по-малко реална, колкото е било изграждането на демократичен Виетнам по американски образец през 60-те и 70-те години на миналия век. Арогантността на силата и мисионерската убеденост, че Съединените щати са единствената страна, която гарантирано може да прецени кое е добро на само за света, но и за всяка отделна държава, неизменно означава „преразтягане” на външнополитическите ангажименти на Америка – както през 1970-те, така и през първото десетилетие на новото хилядолетие. Убеждението, че американската оценка, мнение и участие са жизненоважни за позитивното разрешаване на всеки проблем и всяка криза в международните отношения бавно, но сигурно източва както материалния, така и моралния капацитет на САЩ за световно лидерство. Неспособността да се постигнат декларираните цели на американското военно присъствие в Ирак и Афганистан, както и перманентните проблеми, поставящи през последните години под въпрос устойчивостта на американската икономика, са сигнали, които управляващите във Вашингтон би трябвало да могат да разчетат. Дали ще успеят да видят в тях резултатите от арогантността на силата си и да корегират курса си преди Съединените щати да последват съдбата на много велики сили преди тях, все още предстои да се види. И ще си позволя да завърша с думите на сенатор Фулбрайт: „Залогът е наистина висок: той включва не само продължаващото величие на Америка, но и самото оцеляване на човешката раса в една ера, когато за първи път в човешката история, живеещото поколение има силата на вето върху оцеляването на следващото поколение.”¹²

БЕЛЕЖКИ

¹ **Fulbright, J. W.** *The Arrogance of Power.* *Random House*, New York, 1966, p. 5.

² *Ibid.*, p. 9.

³ *Ibid.*, p. 9.

⁴ Операция „Пустинна буря“ (17 януари – 28 февруари 1991 г.) е кодово название на военните действия на коалиция от 34 държави, начело със САЩ и под егидата на ООН, срещу иракските окупационни войски в Кувейт.

⁵ **Mead, W. R. Power.** Terror, Peace, and War. America's grand strategy in a world at risk. *Vintage Books*, N.Y., 2005, p. 3.

⁶ Interview of Secretary of State Madeleine Albright on NBC-TV “The Today Show” with Matt Lauer. February 19, 1998. USIS Washington File <http://www.fas.org/news/iraq/1998/02/19/98021907_tpo.html> (accessed on 2013-02-26).

⁷ За дефинициите на понятията „мека сила“ и „твърда сила“ вж.: **Nye, Joseph S., Jr.** The Paradox of American Power. Why the World's only Superpower Can't Go it Alone. *Oxford University Press*, Oxford – N.Y., 2002.

⁸ **Mead, W. R. Power**, Terror, Peace, and War., p. 5.

⁹ **Vacevich, A. J.** American Empire. The Realities and Consequences of U.S. Diplomacy. *Harvard University Press*, Cambridge, MA – London, England, 2002, p. 46.

¹⁰ **Кисинджър, Х.** Политиката. *Труд & Прозорец*, София, 2002, с. 23.

¹¹ **Melville, H.** White Jacket. London, 1850, pp. 238–239

¹² **Fulbright, J. W.** The Arrogance of Power., p. 3

ЛИТЕРАТУРА

Кисинджър, Х. Политиката. София, *Труд & Прозорец*, 2002.

Vacevich, A. J. American Empire. The Realities and Consequences of U.S. Diplomacy. *Harvard University Press*, Cambridge, MA – London, England, 2002.

Fulbright, J. W. The Arrogance of Power. *Random House*, New York, 1966.

Mead, W. R. Power. Terror, Peace, and War. America's grand strategy in a world at risk. *Vintage Books*, N.Y., 2005.

Interview of Secretary of State Madeleine Albright on NBC-TV “The Today Show” with Matt Lauer. February 19, 1998. USIS Washington File <http://www.fas.org/news/iraq/1998/02/19/98021907_tpo.html> (accessed on 2013-02-26).

Melville, H. White Jacket. London, 1850

Nye, Joseph S., Jr. The Paradox of American Power. Why the World's only Superpower Can't Go it Alone. *Oxford University Press*, Oxford – N.Y., 2002.